

TARANÇI TAPIŞMAKLARI (Tarançi bilmece ve bulmacaları)

Ayşe Gül SERTKAYA

Pantusov'un 1898'de *Izvestiya Obşestva Arheologii, istorii i Etnografii, pri Kazanskim Universitete*'de "Tarançi Tapişmaklari = Tarançi bilmece ve bulmacaları, Tarançice metin ve Rusça tercümesi) [Tarançinskiya zagadki i zadaçi, Tarançiyanskiy tekst i russkiy perevod)]"¹ adı ile yayımladığı araştırmasına Nikolay F. Katanov şu sunuş yazısını yazmıştır.²

Tarançi bilmece ve bulmacaları ile ilgili bu çalışma Arkeoloji, Tarih ve Etnografi Kurumu üyesi N. N. Pantusov tarafından, onun Kuzey Batı Çin'in İli bölgesinden getirdiği malzemeler esasında hazırlanmıştır.

Tarançi şivesi V. V. Radlov ile N. N. Pantusov tarafından yayınlanmış metinlerden bilinmektedir. Bu metinler tarihî hikâyeler, masallar, şarkılar, atasözleri ve halk inançlarıdır.

Bugüne kadar hiç kimse Tarançi bilmece ve bulmacalarını yayınlamamıştır. Şimdi Bay Pantusov tarafından yayınlanan bilmece muhteva olarak Türklerin (Osmanlıların), Kırgız-Kazakların ve Rusya Türkistan'ındaki Sart[Özbek]ların bilmeceğine benzemektedir. Bulmacaların bir kısmı ise hem Rusya'da hem de Çin Türkistan'ında *Melike kitabı (Sualı Melike)* olarak bilinen kitabın Çağatay bulmacalarına benzemektedir.

Bu bulmacaları Rum Çarı Asare'nin kızı Halile Türkistan bilgisi 'Abdu'l-'Alim'e sormuştur. Meselâ 46 numaralı bulmaca İ. Kunoş'un "Oszman-török népköltési gyujtemény"³deki 89 numaralı olanla karşılaştırılabilir. 115 numaralı bulmaca N. P. Ostroumov'un "Sarti" sayı III, 84 adlı çalışmasındaki 16 numaralı bulmacayla, 16-18. satırlar ve 119. satırdaki Melike muammasını İ. N. Berezin'in *Turetskaya Hrestomatiya* (Türkçe Antoloji) ile krş.

Pek çok bilmece ve bulmaca Rus bilmece ve bulmacalarıyla da benzerlik arzeder. Bilmece çoğu kendi orjinalliğini ve dehasını yansıtmaktadır; fakat bazıları, özellikle doğu tabiatını ve hayatını bilmeyen insan için anlaşılmazdır.

Sonuçta metinlerin yazımını ve telâffuzunu belirtmek gerekmektedir. *آط غه atka* –atlar, *آلغوديك -algu-dek* -sanki alırmış gibi, *اليب elip* -alıp, *اغيزليق egizlik* -ağızlı, *آغزی agzi* -ağzı, *آتاسی دین atesi-din* -babasından, *يفراق yaprak*, yaprak, sayfa; Tarançi şivesinin baştaki y, ä, o, u, ö, ü sesleri Kazan Tatarcasında baştaki c, i, u, o, ü, ö sesleridir³

N. Katanov

¹ "Material k izuçeniyu nareçiya tarançey Iliyskogo okruga. [İliy Bölgesi Tarançi Şivesini İnceleme Materyalleri] Vıp 2: Tarançinskiya zagadki i zadaçi (Tarançiyanskiy tekst i russkiy perevod) [Sayı 2: Tarançi bilmece ve bulmacaları (Tarançice metin ve Rusça tercümesi)]", *Izvestiya Obşestva Arheologii, istorii i Etnografii, pri Kazanskim Universitete*, 14/6, 1898, s. 601-644. (Ayrı basım 44 s.) (Bk. TAE, Katanov, No 3574/14-6).

² Sunuş'u Rusçadan Türkçeye çeviren değerli meslektaşım Muvaffak Duranlı'ya teşekkür ederim.

³ Burada Bilimler Akademisi ile Kazan Üniversitesinin Türkçe yayınlarında kabul edilmiş transkripsiyon kullanılmıştır.

Pantusov tarafından derlenen *Tarançi tapışmakları* 177 tanedir. Yazar Çağdaş Uygur Türkçesi'nde derlediği bu metinlerin transkripsiyonunu Arap harfleri ile yapmış ve metinleri Rusçaya tercüme etmiştir.

Ben Pantusov'un derlediği Arap harfli metni Latin harfleri ile transkripsiyonladım ve bu 177 örneği Çağdaş Uygur Türkçesinden Türkiye Türkçesine çevirdim. Ayrıca metinleri fişleyerek Türkiye Türkçesi'nde kullanılan kelimelerin dışında kalan 207 seçme kelimenin sözlüğünü hazırladım.

Metinde Arap harfleri ile bazı Çince kelimeler geçmektedir. İki tanesini Arap harfleri ile olan imlâsından dolayı henüz teşhis edemediğim bu kelimeler şunlardır.

<i>finnās</i> (16)	< Çin. fin ~ vun. bir para cinsi
<i>lingze</i> (30)	damı tutan çatı ağacı
<i>sangza</i> (109)	yagda pişirilen bir kurabiye
<i>cancung</i> (141)	< Ciangcung < etü. senğün "general"

BİBLİYOGRAFYA

- Andrey Nikolayeviç Kononov, "Nikolay Nikolayeviç Pantusov", *Biobibliografiçeskiy Slovar Oteçestvenniç Tyurkologov, Dooktyabirskiy Period*, Moskova- 1974, s. 231-233; 2. baskı, Moskova, 1989, 182-184.
- Ayşe Gül Sertkaya, Muvaffak Duranlı, Rısbek Alimov, "Çağdaş Türk lehçeleri araştırmacılarından Nikolay Nikolayeviç Pantusov (11 Mayıs 1849-7 Haziran 1909). Hayatı ve eserleri", *Uluslararası Türkistan Halk Kültürü Sempozyumu* (25-27 Ekim 2000, Marmaris-Muğla), Muğla, 2001, s. 195-214.
- Boris Vladimiroviç Lunin, *Srednyaya Aziya v dorevolyuetsionnom i sovetskom Vostokovedenii* [*Orta Asyada Devrim Öncesinde ve Sovyet Devrinde Şarkiyatçılık*], Taşkent, 1965. (Bu eserin 342.-345. sayfelerindeki 514, 515 ve 516 numaralı dipnotlarında Pantusov'un bazı çalışmalarının listesi verilmektedir.)
- Emir Neciboviç Nadjip, *Uygurça-Rusça Luget = Uygursko-Russkiy Slovar*, Moskova, 1968, 828 s.
- Emir Neciboviç Nadjip, *Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü*, Rusçadan çeviren: İktil Kurban, Ankara, 1995, 480 s.
- Hazirqi Zaman Uygur Edebi Tiliniñ Teleppuz Lügiti*, Beijing, 1988, 680 s.
- Mahinur Mustaf'yevna Aliyeva, "Trudı N. N. Pantusova", *Janrı Uygurskogo Folklorı*, Alma-Ata, 1989, s. 15-19.
- Tursun Rahimoviç Rahimov, *Kitayskie Elementı v Sovremennom Uygurskom Yazıke*, Slovar, Akademiya Nauk SSSR, Institut Dal'nego Vostoka, Moskova, 1970, 349 s.
- Uygur Tiliniñ İzahliq Lugiti*, 1, (A-B), Beijing, 1990, 809 s.; 2, (T-Ĥ), Beijing, 1991, 908 s.; 3 (D-F), Beijing, 1992, 946 s.; 4 (K-L), Beijing, 1994, 946 s.; 5 (M-Ü), Beijing 1995, 904 s.; 6 (F-Y), Beijing 1999, 906 s.

SEÇME KELİMELER SÖZLÜĞÜ

âftâbe (120)	abdest alınan ibrik
aka (85)	ağabey
amaş (146)	karasaban, köten
argamçı (139)	kalın ip, kendir
aşbâb (167)	âlet
ayık (49)	ayı
berk ur- (67)	şimşek çakmak
burdak (151)	yumurtalıklar
bügür (146)	güçlü
cık (90)	çok
cık ok (90)	< <i>cıkrak</i> < <i>çokrak</i> . daha çok, pek çok, çokça
cuvân (92, 96)	evli kadın
cuvâz (118)	sütten yağ yapan makine
çabak (86)	şaplak, alkış
çabak çal- (86)	şaplak vurmak, el çırpma, alkışlamak
çakkuş (141)	çekiç
çamğur (85)	turp
çaŋğal (17)	orman > kütük, odun
çarh (167)	çark, bileyi (taşı)
çarla- (142)	çağırma, bağırma
çayna- (61)	çiğnemek
çıfar müşük (47)	ala renkleri parlayan kedi = pars
çığ (41)	süpürge yapılan bir çalı cinsi
çıkın (22)	yıldırım
çırkır- (47)	bağırma, haykırmak, kükremek
çılan (114)	bir ağaç cinsi
çok (130)	< <i>çog</i> . ateş, yalın
çong (35)	büyük
çoruk (10)	< <i>çarık</i> . ayakkabı
çöçek (160)	< <i>çugeçek</i> . ağaçtan yapılan, çay içilen kâse
çöl (128)	şömine
çumçuk (177)	serçe
çümeli (43)	karınca krş. <i>mürçe</i> .
daf (23)	def, tef, mûsikî âleti
dereht (84)	ağaç
dezmâl (157)	ütü
dîve (95)	dev
domla- (160)	yuvarlanmak
dömbeçek (160)	kambur
durd (157)	(bir) kumaş cinsi
egil- (108)	açılmak
fahtek (39)	güvercin, üveyik

faka çanak (104)	< <i>bağa çanak</i> . kaplumbağa, tosbağa
fakırçak (28)	küçücük
falās kak- (138)	(kalın) çarşafı silkelemek
farçe (37)	parça
farçe kıl- (37)	parçalamak
farkıra- (22)	< <i>balkıra-</i> . parlamak
fat- (102)	sığmak
fetnūs (19)	çay getirilen tepsi, sini, yaprak vs.
finnās (16)	<Çin. <i>fin ~ vin ~ vun</i> . bir para cinsi/birimi
fit (31)	bit
fūkağ (120)	< <i>boğok ~ boğuk</i> . guatr uru
fūk (173)	pat, çat, küt vs gibi ses taklidi kelime
füt- (5)	< <i>püt-</i> < <i>büt-</i> . bitmek
ğurçun (151)	< <i>hurç</i> . heybe
gölge (141)	yuvarlak
gürünç (155)	pirinç bitkisi
ħafā kıl- (168)	kızdırmak, sinirlendirmek
ħām it (103)	kuduz köpek
ħasan ħüseyn (139)	gök kuşağı
höl (166)	< <i>öl</i> . ıslak, nemli
ħüm (158)	büyük küp
ħuyħā (118)	yersiz övmek, yağ çekmek
iç tan (45)	iç donu, iç çamaşırı
iñgil (24)	elbise
igiz (33, 95)	yüksek
ilek (111)	elek
ilek sufura (141)	örs
işik (168)	kapı
kaça (13)	kâse, çanak
kaçkır (174)	kasgır, kurt (böri)
kađağ/kađak (40)	bir ağırlık birimi (409.5 gram)
kafağ (165)	(su) kabağı
kafağ (40)	< <i>kapak</i> . bir hacim birimi; kap, teneke
kākā (7), kāke (151)	erkek cinsi organı
kala (13)	<etü. <i>kele</i> . sürü, mevaşi, krş. <i>ħargele</i> “eşek sürüsü” > <i>ħargele</i> .
kala- (6)	yakmak
ķara- (94)	bakmak
ķara- baķ- (94)	bakmak
ķarizdār (168)	alacaklı
ķattık (104)	sert
ķayçi (108)	makas
ķazanak (154)	küçük ev, küçük depo
keç (8)	gece
kem-ħāb (18)	simli, parlak elbise kumaşı

kempîr (96)	yaşlı, ihtiyar, cadı
kegi (17)	nacak, tahra, küçük balta
kılıç karluğaç (24)	çatal kuyruklu kırlangıç
kıymış (42)	kamış (püskülü)
kıygaç (24)	egri
kindik (6)	göbek (deliği ? / bağı ?)
kong (28)	kıç, popo
kozuk (12)	kazık
kömeş (131)	tava ekmeği
kömeş nân (46)	tava ekmeği
kösey (166)	ateşi karıştıran demirden kanca
köşük (154)	mısır, darı
köt (41)	dip, kök
közeçak (135)	kâsecik
kuđuk (50)	kuyu
kuşkaç (39)	serçe
kuta (148)	kutu
kuyan (114)	sincap
kuymak (6)	dökmek
kuyun şimâl (91)	dönerek hızlı eser rüzgâr = hortum
küvey (95)	güvey
lâfak (7)	kadın cinsi organı
lölî (155)	çingene, kötü yola düşen hafif meşrep kadın
lükücek (44)	hörgüç
mâkiyân (86)	tavuk
mantu (35)	mantı yemeği
mañg- (153)	yürümek, adımlamak
mañgar (174)	adım
mañggula- (26)	< <i>mañgla-</i> . adımlamak
mañgka (159)	sümük
milîk (68)	uzun namlulu silah
mama (128)	yaşlı kadın
mudra- (34)	< <i>mıdırla-</i> kıpırdamak, titremek
mura (128)	baca
mürçe (43)	karınca bk. <i>çümeli</i> .
müş (25)	yumruk
mük- (85)	saklanmak
müşük (82)	keci
nâştalık (19)	< <i>nâ-şitâlık</i> . kahvaltı, aç karnına yenen şeyler
neyze (141)	nîze, mızrak, süngü
nigâr (111)	güzel
nâmurâtlık (104)	fakirlik
nögüş (25)	oklava

ozuk (12)	azık, yiyecek
öküz (111)	evin çatısı, damı
ör- (158)	ayağa kalkmak
örük (87)	kayısı
örükçe (87)	kayısı çekirdeği
öy (93)	ev
pes (33)	alçak
put (30)	< <i>but.</i> ayak
saf- (7)	sokmak, saplamak
safiş- (7)	sokuşmak, karşılıklı saplamak
safkan (7)	< <i>saplağan.</i> saplayan, sokan
sağızğan (168)	saksağan
sañgul (108)	sallanan
sañgula- (26)	sarmak, sallanmak
sal- (26)	vurmak, atmak
satıp al- (94)	satın almak
sekre- (177)	zıplamak
sīmāb (34)	cıva
siy- (153)	işemek
sun- (30, 106)	uzatmak
süyek (161)	kemik
şāh (84)	dal
şāl (155)	kök, püskül
şilay tur- (166)	kariştirmek
şimāl (62)	rüzgâr, yel
şük (102)	sâkin, sâbit, hareketsiz
tabılğa (123)	bir bitki (?)
tal- (26)	yorulmak
tala yir (12)	dış dünya
talaş- (95)	dövüşmek, kavga etmek
tambal (45)	şalvar, çakşır
tarbuz (140)	karpuz
tavar (157)	davar, eşya
tavuk (86)	horoz
teyyār (12)	hazır
tigip koy- (38)	mûsikî âleti çalmak
tiri (165)	eşeği yürütme, kovma sözü
tiyin (39)	bir para birimi
toğ (68)	toz
topa (138)	toz, toprak
toş- (27)	dolmak
tovağ (10)	< <i>tabak.</i> kazan tencere gibi nesnelere üzerine örtülen kapak
tozğak (137)	kamışın tepesinde olan püsküller
töben (59)	aşağı, alt

töş (151)	döş, göğüs
töşni töşge yaq- (107)	göğüs göğüse birleştirmek
töşük (13)	< <i>teşik</i> . deşik, delik
tuhum (37)	yumurta
tuqum (50)	< <i>tuhum</i> < <i>tohum</i> . yumurta
tuqum orunu (50)	folluk
tumağ/tumaq (42)	(tilki kürkünden yapılan) kalpak = kamış püskülü
turk (10)	duruş, görünüş
tüb (11)	dip, temel
tübrik (4)	direk, dayanak
tünğlük (24)	çadırın üstündeki ışık penceresi, pencere deliği
tüş- (95)	inmek
tüy (27)	azık, yiyecek
ur- (177)	vurmak
uçüğü (38)	bağırsak(tan yapılan saz teli)
üstüh ^v an (121)	kemik
varkıra- (22)	haykırmak
yaq- (29)	yapıştırmak, sürmek
yambulaq (169)	Taranci'de ili'de bir bulak/çeşme adı
yaŋgak (87)	ceviz
yaŋglik (129)	tandıra ekmek yapıştırmak için ele giyilen eldiven
yasa- (95)	yapmak
yart (35)	yarım
yaşın (22)	şimşek
yaşna- (22)	parlamak, çakmak
yaşın yaşna- (22)	şimşek çakmak
yıldız (85)	kök
yif (24)	< <i>yip</i> . ip
yinğne (24)	igne
yog- (147)	genişlemek
yon- (147)	yontmak, kopartmak, kazımak
yulgun (170)	çöllerde olan çok sert bir ağacın çiçeği
yumul- (108)	kapanmak
zıgır may (40)	susam yağı
zör (48)	büyük, iri

1. **tört iş-ni kılsa, dövlet-lik bolur.
kılmasa, elbette miñnet-lik bolur.**
cevāb biriñçi: himmet-lik bolmaq.
ikinci: saħāvet-lik bolmaq.
üçünçi: 'adālet-lik bolmaq.
törtünçi: pāk-dil bolmaq.
2. **tört nimerse bilki bargan-dın kiyin
kayturup bolmas, olarnı ay amīn.**
cevāb evvel: ħudānıñg kazāsı barsa, yanmas.
ikinci: ağızdın çıkkān söz yanmas.
üçünçi: yadın çıkkān ok yanmas.
törtünçi: ötken 'ömrdür.
3. **tört nimerse dür körüngey közge az.
muñga gālib bola min dip kılma nāz.**
cevāb biri<-nçisi>: ot-dur.
ikinci: düşmeniñg-dur.
üçünçisi ağırık-dur.
törtünçisi: dāniş ya'nı 'ilm-dur.
4. **bar mudur ayt! āsmān-nıñg tübrüki.
nimeyin bolğay ānıñg peydālıķı.**
cevāb dört nimerse āsmān-ğa tübrük ornı-da bolup turğay.
evvel: pādşāhlarnıñg 'adāleti.
ikinci-si: bay-larnıñg saħāveti.
üçünçi: 'ālim-lerinñg 'ibādeti.
törtünçi: fuķarālarınñg kanā'ati-dur.
5. **kişverī bolsa ki bar bir tācdār.
tācdārğa dört kişi bolğay ki kār.**
cevāb āmmā pādşāhlarğa dört tayife kişi-ler lāzım-dur ki;
evvel: 'ulemā dānālar<-dur>. pādşāhnıñg bilmegeni-ni bildürür.
ikinci: bahādır kişi-dur. pādşāhnıñg düşmeni-ge cevāb birür.
üçünçi: bay ħalk-dur. pādşāhğa lāzım-lıķ nimerse bay-lardın fütür.
törtünçi: şāir ħalkı-dur ki, nazm bilen pādşāhlar yaħşı-lıķı-nı cihān-ğa yayurlar.
6. **ot-ğa çıkıp bir kalender susadım su dip turur.
kindiki-ge ot-nı yaķsa, bik yaķıñg hū dip turur.**
cevāb kazan-nı oçaķ-ğa asıp koysa, añga su kuymaķ lāzım bolur.
kazan-ğa su kuyup karça ot kalasa, şunça kaynap turur.

1. **Dört işi yapsa, devletli olur.
Yapmasa, elbette mihnetli olur.**
cevâb Birinci: Himmetli olmak.
İkinci: Açık elli olmak.
Üçüncü: Adâletli olmak.
Dördüncü: Temiz gönüllü olmak.
2. **Dört nesne bilki, gittikten sonra
onları döndürmek olmaz, Ey Emîn!**
cevâb Önce: Hüdânın kazası gitse, dönmez.
İkinci: Ağızdan çıkan söz dönmez.
Üçüncü: Yaydan çıkan ok dönmez.
Dördüncü: Geçen ömürdür.
3. **Dört nesnedir, göze az görünür.
Buna galip olayım diye naz etme.**
cevâb Birincisi: Ateştir.
İkincisi: Düşmanıdır.
Üçüncüsü: Hastalıktır.
Dördüncüsü: Daniş yani bilimdir.
4. **Gökyüzünün direği var mıdır? Söyle!
O hangi şeyden peyda olacak?**
cevâb Gökyüzünde direk yerlerinde dört nesne vardır.
Önce: Padişahların adâleti.
İkincisi: Zenginlerin cömertliği.
Üçüncü: Âlimlerin ibâdeti.
Dördüncü: Fakirlerin kanâatidir.
5. **Bir hükümdarın ülkesi olduğunda,
dört kişi hükümdara kâr olur.**
cevâb Amma padişahlara dört hizmetkâr lâzımdır ki;
Önce: En büyük âlim kişilerdir. Padişahın bilmediği şeyleri bildirir.
İkinci: Kahraman kişilerdir. Padişahın düşmanına cevap verir.
Üçüncü: Zengin halktır. Padişaha gerekli nesnelere zenginlerden gelir.
Dördüncü: Şair halkıdır ki nazm ile padişahların iyiliğini cihana yayarlar.
6. **Bir Kalender ateşe çıkıp susadım su deyip durur.
Göbeğine otu sürse, kuvvetli yakın be, deyip durur.**
cevâb Kazanı ocağa asıp koysalar, ona su dökmek lâzım olur.
Kazana su döküp ne kadar ateş yaksalar, o kadar kaynayıp durur.

7. **tafişmağ u tafişmağ safişmağ u safişmağ.**
cevāb ikki 'aşıq biri biri birlen körüşüp, sözleşip, oynaş bolup, bir orun-da yatıp, ir kişi kākāsi-ni hatun-nıñ lāfāki-ğa safkan-nı aytur.
8. **iki nimerse kavşuban birbiri-ge yitmegey.**
cevāb **birbirige yitmegey hem ayrılıban kitmegey.**
kêç birle kündüzni aytadur.
9. **hindüdın leşker kilip rüm ehli-ni kıldı zebün.**
cevāb **bizge hem leşker ibersün şād-ālif-bā-vāv-nün.**
şābün-dur.
10. **bir ağızlık üç tovaqlık kime yañlıg turaqı.**
cevāb **boy<ı> şekli iki qaşlık mañlayı-da quyruqı.**
lezzeti qandın lezizraq-dur hudānıñ buyruqı.
renggi-ni körseñ meger kim selim-niñ çoruqı.
bir ağızlık dip hatun-larnı lāfāki-ni aytadur.
üç tovaqlık dip ir kişi-niñ iki taşakı birlen kākāsi-ni aytadur.
kime yañlıg dip hatun-larnı lāfāki-ni turkıni ayturlar.
boyı şekli iki qaşlık mañlayı-da quyruqı digen lāfāki-ni tarāfi-daki tük-leri-ni aytur. lezzeti qandın lezizraq dip ir hatun yatıp turğanı-nı ayturlar.
selim-ni çoruqı dip kündüzi lafāk-ğa qarap körseñ, tarançi-ni eski çoruqı dik.
11. **tübi kāğ dāre uçı munāre.**
cevāb **otuz seçekı iki yafraqı.**
āsmān-nı, ay birle kün-ni, hem bir ay otuz küni-ni ayturlar.
iki yafraqı digen ay, kün <durur>.
12. **tala yirniñ qozıgı, yitim-lerniñ ozuğı.**
cevāb tala yirniñ qozıgı dip sebzeni aytur.
yitim-lerge tayyār azuk bolur digen bolur.
13. **tört qalender bir töşük-ke siyer.**
cevāb inek qalanıñ dört imçekı-ni bir qaçağa sağkan-nı ayturlar.
14. **bir künbez içide miñg künbez.**
cevāb fiyāznı ayturlar.
15. **kömsem, kömülmes.**
cevāb bir nimerseñiñ sāyesini ayturlar.
16. **kiçik-kine finnās, yurt-nı kezip tınmas.**
cevāb aqçeni ayturlar.

7. **Buluşmak ve buluşmak, sokuşmak ve sokuşmak.**
cevâb İki âşık birbiri ile görüşüp, söyleşip, oynaşp, bir yerde yatıp, erkeğin organını kadının organına soktuğunu söyler.
8. **İki nesne kavuşarak birbirine yetişmez.
Birbirine yetişmez, hem de ayrılıp gitmez.**
cevâb Gece ile gündüzü söylüyor.
9. **Hintten asker gelip Rûm halkını etti zebûn.
Bize de er yollasın Sâd Elif Bâ Vâv Nûn.**
cevâb Sabundur.
10. **Bir ağızlı üç kapaklı, gemi gibi turuşu.
Boyu şekli iki kaşlı, alımında kuyruğu.
Lezzeti şekerden daha leziz, Hüdânın buyruğu.
Rengini görsen meğer ki Selim'in çarığı.**
cevâb Bir ağızlı diye kadınların organını söylüyor.
Üç kapaklı diye erkeğin iki taşığı ile organını söylüyor.
Gemi gibi diye kadınların organının görünüşünü söylerler.
Boyu şekli iki kaşlı, alımında kuyruğu diye organ çevresindeki tüyleri söyler.
Lezzeti şekerden daha leziz diye er ile kadının yattığını söylerler.
Selim'in çarığı diye gündüz kadın organına bakıp görsen, Tarançi'nin eski çarığı gibidir.
11. **Temeli Kag dâre (eski şehir) harabeleri, üstü minare gibidir.
Otuz çiçeği iki yaprağı.**
cevâb Gökyüzünü, ay ile güneşi ve bir ay otuz günü söylerler.
İki yaprağı denilen ay ile güneştir.
12. **Dış dünyanın kazığı, yetimlerin azığı.**
cevâb Dış dünyanın kazığı diyerek sebzeyi söyler.
Yetimlere "hazır yiyecek olur demek" olur.
13. **Dört Kalender bir deliğe işer.**
cevâb İneğin dört memesini bir kâseye sağmayı söylerler.
14. **Bir kümbed içinde bin kümbed.**
cevâb Soğanı söylerler.
15. **Gömsem, gömülmez.**
cevâb Bir nesnenin gölgesini söylerler.
16. **Küçücük Fınnas, yurdu gezip durmaz.**
cevâb Akçeyi söylerler.

17. **kiçik-kine kergi-çigim kara çanğgal-nı kiser.**
cevāb ustura-dur saç-nı tüşürgen.
18. **künbezī-dur taşı kem-hāb ve içi irmiş cümle zer.**
‘ömri barıda yügürse, yitmegey hiç kıaysı ir.
cevāb āsmān birlen yulduzlardur. āsmān yirmi arası-nıñ yıraklığı biş yüz yıl-lıg yol-dur.
19. **ol ni cān-dur pāyı tübrük-dek feñnūs kulaq.**
nāştalıq-ga yüzni yidür su içer bir bulaq.
cevāb fıl-dur.
20. **ol ni cānvar irür kim dān<e> yimey su içmegey.**
kiçelerde seyr eylep kündüzi-de yürmegey.
cevāb hū kuş bolur. hazret-i ādem buğday yip behişt-din çıktı, nüh peygamber kavmı suda helāk boldı dip, hū kuş buğday yimey-dür suv içmey-dür imiş.
21. **ol niçük cān-dur dem alsa, içi-din ot-lar çıkar.**
nāgehān ot içre kirse, bolğusı-dur tārmar.
cevāb ejdāhādur.
22. **ol niçük nimeresdür özi körünmey varkırar.**
ķahrı kilgen-de saçar ot, su içi-din farkırar.
cevāb havādaki kattıg āvāzlar kılıp, yaşın yaşnap, çıkın çaka turğan ru‘dehu berk digen feriştelerni aytur.
23. **ol niçük cān-sız beden-dür ursalar, feryād iter.**
uşbu feryādı işitken ādemī-ler şād iter.
cevāb daf-dur.
24. **tala yirge sarāy saldım tünğlüki kıygaç.**
ğīb kiredür ğīb çıkadur kılıç karluğaç.
cevāb inğil tikken yif yinğneni ayturlar.
25. **özi müş dik, kıuyruğı nōğüş dik.**
cevāb sağızğan-nı aytur.
26. **bara bara mañğgulap, kulaqları sañğgulap.**
talmas anıñ bileki, salmas anıñ yüreki.
cevāb yolbarus-nı aytur.
27. **ķat ķat miniñ yançukum, ķatmas miniñ yançukum.**
toķķuz yirdin tüy kilse, toşmas miniñ yançukum.
cevāb tōğürmen-ni ayturlar.

17. **Küçücük baltacığım kara ormanı keser.**
cevâb Saçı traş eden, usturadır.
18. **Dışı simli kumaştan kümbedir ve içi tamamen altın imiş.
Bütün ömründe yürüse, hiçbir er ona ulaşmayacak.**
cevâb Gökyüzü ile yıldızlardır. Gökyüzü ile yeryüzünün arasının uzaklığı beşyüz yıllık yoldur.
19. **O hangi hayvandır ki ayağı direk, kulağı tepsi gibi.
Kahvaltıda yüz <nesneyi> yer, bir bulak/çeşme su içer.**
cevâb Fildir.
20. **O hangi canlıdır ki buğday yemez su içmez
Gecelerde seyr eyleyip gündüzde yürümez.**
cevâb Baykuştur. Hz. Âdem buğday yiyerek cennetten çıktı, Nûh Peygamber kavmi suda helâk oldu diye, Baykuş buğday yemez, su içmezmiş.
21. **O nasıl candır nefes alsa, içinden ateşler çıkar.
Ansızın ateş içine girse, ortalığı tarümar eder.**
cevâb Ejderhâdır.
22. **O nasıl nesnedir kendi görünmez haykırır.
Kahrı geldiğinde ateş saçar, su içinden parıldar.**
cevâb Havadaki yüksek sesleri edip, şimşek parlayıp, yıldırım çaktığında "O yıldırımlar çaktırdı" diyen melekleri söyler.
23. **O nasıl cansız bedendir vursalar, feryâd eder.
İşbu feryadı işiten kişileri şâd eder.**
cevâb Deftir.
24. **Düz araziye (bozkıra) penceresi eğri ev yaptım.
Kılıç kuyruklu Kırlangıç, bir giriyor, bir çıkıyor.**
cevâb Elbiseyi diken ip ve iğneyi söylerler.
25. **Kendisi yumruk gibi, kuyruğu oklava gibi.**
cevâb Saksâğanı söyler.
26. **adım adım yürüyüp, kulaklarımı sallayıp,
yorulmaz onun bileği, atmaz onun yüreği.**
cevâb Pars'ı söyler.
27. **Benim cebim kat katdır. Benim cebim donmaz.
Dokuz yerden azık gelse, benim cebim dolmaz.**
cevâb Değirmeni söylerler.

28. **taķır taķır taķırçaķ, içi-deki fakīrçaķ.
ikki ķolum ozuğı, ķongi-deki ķozuđı.**
cevāb bōşükdeki balanı ayturlar.
29. **ağzı ķabāhat, içi ķıyāmet.
höl kirip ķuruķ ķıķar selāmet.**
cevāb tennūrğa nān yaķķan-nı ayturlar.
30. **andala mundala put-ları-nı sundı-lar.**
cevāb lingze [ ] yığaçı-nı ayturlar.
31. **ķan-dın ķorķmas, bik-din ķorķmas, bik memet ķolaķ.**
cevāb kiķik balaları, bolmasa fit-ni ayturlar.
32. **āsmān-dın tüşse sınmas.
ķöbrük-din tüşse sınar.**
cevāb ķar.
33. **aķ-dın igiz, it-din pes.**
cevāb iger-ni ayturlar.
34. **cānı mu yok? ķanı mu yok?
yirde ķoysalar, mudrar.**
cevāb sīmāb-nı ayturlar.
35. **bir yüz ādemler bir yüz mantu-nı yep-dur.
ķong ādem-lerniň her biri üç-din yep-dur.
kiķik balalarınň üçü birdin yep-dur.**
cevāb yigirmi biş ķong ādem-ler üç-din yitmiş biş mantu yeptur.
yitmiş biş kiķik balalar yigirmi biş mantu yep-dur.
36. **havāda bir munça ğazlar uçup barıp turup irdi.
yirde bir ķolaķ ğaz bar irdi. mezkūr ķolaķ ğaz didiki:
ay uçup bargan yüz ğazlar! ķayda barur sizler? didi.
munuň āvāzı-nı anđlap didiki: bizler yüz ğaz imes.
yine bizniň birle berāber bolsa,
yine bizniň yartı-mız dik bolsa,
yine yartımızniň yartı-siçe bolsa,
siniň birle yüz bolamız didiler.**
cevāb bir munça uçķan ğazlar otuz altı idi.
37. **ķazī kıızı bilen re'is ğatunı bilen
üç tuķum-nı farçe ķılmay herbirini birdin yep-dur.**
cevāb ķazī-ni kıızı, re'is-niň ğatunı iken, hemmesi üç kişı bolur.

28. **Takır takır takırçak, içindeki küçücük,
İki elim azığı, kışındaki kazığı.**
cevâb Beşikteki çocuğu söylerler.
29. **Ağzı kabahat, içi kıyâmet.
Islak girip kuru çıkar selâmet.**
cevâb Tandıra ekmek yapıştıranı söylerler.
30. **Orada burada ayaklarını uzattılar.**
cevâb Damı tutan çatı ağacı *lingze*'yi söylerler.
31. **Handan korkmaz, Beyden korkmaz, Çolak Mehmet Bey.**
cevâb Küçük çocukları, olmasa bitî söylerler.
32. **Gökten düşse kırılmaz, köprüden düşse kırılır.**
cevâb Kar.
33. **Attan yüksek, köpekten alçak.**
cevâb Eyeri söylerler.
34. **Canı yok mu? Kanı yok mu? Yere bıraksalar, kıpırdar.**
cevâb Civayı söylerler.
35. **Yüz kişi yüz mantıyı yemiştir.
Büyük kişilerin her biri üçer tane yemiştir.
Küçük çocukların üçü bir tane yemiştir.**
cevâb Yirmi beş büyük kişi üçer taneden yetmiş beş mantı yemiştir.
Yetmiş beş küçük çocuk yirmi beş mantı yemiştir.
36. **Havada bir miktar Kaz uçarak gidip gelir idi.
Yerde bir çolak Kaz vardı. Mezkur Çolak Kaz dedi ki:
Ey uçup giden yüz Kaz! Nereye gidiyorsunuz? Dedi.
Bunun sesini duyup dedi ki: Biz yüz kaz değiliz.
yine bizim ile birlikte olsa,
yine bizim yarımımız kadar olsa,
Yine yarımımızın yarısı kadar olsa,
Senin ile yüz oluruz dediler.**
cevâb Bir miktar uçan kaz otuz altı idi.
37. **Kazı, kızı ile, Reis, hatunu ile,
üç yumurtayı parçalamaz, herbirini birden yemiştir.**
cevâb Kadının kızı, Reis'in karısı imiş. Hepsi üç kişi olur.

38. **kulakı kıuyruğı-nıñg kaşı-da,
üçüğüsi kıursakı-nıñg taşı-da,
tıgıp kıoysa, yığlay-dur.**
cevāb dūtār-dur.
39. **bir kışi yüz tiyin-ğa cānvar alıp, ğaznı bış tiyin-din alıp-dur.
fahtek-ni üç tiyin-din alıp-dur. kıuşkaç-nıñg yıgirmisi-ni bir
tıyin-din alıp-dur. tiyin hem yüz, cānvar hem yüz.**
cevāb on sekkiz ğaz tokşan tiyin, iki fahtek iki tiyin, seksen kıuşkaç tōrt tiyin.
40. **ikki ādem on kıadağ zığır may ilte durgan. kıafaķ-ğa on kıadağ
may salıp yol-da kitip barur iken. biri dīdi ki: birāder! imdi sin-
din cūdā bolup öyüm-ge kiter min. mini bış kıadağ mayım-nı
kıadaķ-ğa tartıp, ikinci kıaçağa salıp birgil! dip-dur. bularnıñg iki
boş kıaçaları bar iken. biri-ge yiti kıadaķ, biri-ge üç kıadaķ may
bara turgan. - bu üç kıaçağa tartmay, kıaydağ taksīm bolur?**
cevāb yiti kıadaķ-lıg kıaçağa kıoydı. on kıadağlık kıaçada üç kıadaķ kıaldı. bul üç kıadaķ
may-nı mezkūr üç kıadaķ-lık kıaçağa kıoydı. on kıadağlık kıaça kıuruķ kıaldı. mezkūr
üç kıadağlık kıaçadağı may-nı yandurup yine on kıadağlık kıaçağa kıoydı. yiti
kıadaķ-lık kıaçadağı may-din yine üç kıadaķ-lık kıaçağa kıoydı. yiti kıadaķ-lık kıaçada
tōrt kıadaķ may kıaldı. üç kıadaķ-lık kıaçadağı may-nı yine on kıadaķ-lık kıaçağa
kıoydı. yiti kıadaķ-lık kıaçadağı bir kıadaķ may-nı üç kıadaķ-lık-ğa kıuyup kıoydı.
mundın şonğ yiti kıadaķ-lık kıaçadın üç kıadağlık-ğa tuturgan-din şonğ ol yiti
kıadağlık kıaçada bış kıadaķ may kıaldı.
41. **aķ aţım āsmān-ğa baķar - kōti-ge kıazuķ kıaķar.**
cevāb çığ yine çığ-dın kılğan sūfürgeni ayturlar.
42. **ķatar ķatar turgan-lar.
tūlki tumağ kıiygenler.**
cevāb kıımış-dur.
43. **tūmen tūmen tōmūr aţ - beli sınıuķ kureng aţ
muzğa kıirse, tayılmas - tağ-ķa çıķsa, yıķılmas.**
cevāb mūrçe ya'nī ķümeli-dur.
44. **tōrt laf laf, igri şaflab,
iki dinğ dinğ, bir şif şif.**
cevāb tōveniñg tōrt ayağı, boynı, iki lūkūçekı hem kıuyruğı-dur.
45. **tafişmak u tafişmak
kōtleri-ge yafişmak** sözni tafişıp oynagan-nı aytadur.
tambal ya'nī iĉtan-nı aytadur.

38. **Kulağı kuyruğunun karşısında .
Bağırsağı kursağının dışında
deymiş olsa, ağlayacaktır.**
cevâb Dütardır.
39. **Bir kişi yüz (paraya) hayvan alıp, Kazı beş paradan
almıştır. Güvercini üç paradan almıştır. Serçenin yirmisini
bir paradan almıştır. Para da yüz, hayvan da yüz.
On sekiz kaz, doksan paradan, iki güvercin iki paradan, seksen
serçe dört paradan.**
40. **İki kişi on kadag susam yağı götürüyormuş. Kafak'a on kadag
yag koyup yolda gider imiş. Biri dedi ki: Birâder. Şimdi senden
ayrılıp evime giderim. Benim beş kadag yağımı kadak'a tartıp,
ikinci olarak kâseye koyup ver! demiştir. Bunların iki boş
kâseleri var imiş. Birisine yedi kadak, birisine üç kadak yağ
konur imiş. bu üç kaseyi tartmaksızın nasıl taksim edilir.**
cevâb (Yağı) Yedi kadaklık kâseye koydu. On kadaklık kâsedede üç kadak kaldı. Bu üç
kadak yağı mezkur üç kadaklık kâseye koydu. On kadaklık kâse boş kaldı.
Mezkur üç kadaklık kâsedeki yağı getirip yine on kadaklık kâseye koydu. Yedi
kadaklık kâsedeki yağdan yine üç kadaklık kâseye koydu. Yedi kadaklık kâsedede
dört kadak yag kaldı. Üç kadaklık kâsedeki yağı yine on kadaklık kâseye koydu.
Yedi kadaklık kâsedeki bir kadak yağı üç kadaklık kâseye koydu. Bundan sonra
yedi kadaklık kâsededen üç kadaklık kâseye tutturduktan sonra o yedi kadaklık kâsedede beş
kadak yağ kaldı.
41. **Ak atım gökyüzüne bakar - dibine kazık çakar.**
cevâb Çalı ve çalıdan yapılan süpürgeyi söylerler.
42. **Katar katar duranlar, tilki kalpağı giyenler.**
cevâb Kamış (püskülü)dür.
43. **Onbinlerce demir at - beli güzel küreng (renkli) at
Buza girse kaymaz - dağa çıksa yıkılmaz.**
cevâb Mürçe yani karıncadır.
44. **Dört laf laf, eğri şaflab,
iki ding ding, bir şif şif**
cevâb Devenin dört ayağı, eğri boynu, iki hörgücü ve kuyruğudur.
45. **Tafışmak ve tafışmak
Götlerine yapışmak** sözü tafışıp oynayanı söylüyor.
çakşır yani iç donu söylüyor.

46. bāgda Büleyman - bulbul.
suvda Süleyman - belik.
kül-de Küleyman - kömeş nân-dur.
47. tag başı-da cıfar müşük çırkırıp turar.
cevāb yolbarus-dur.
48. şİrdin artuğ zör öküzüm, körse, töşük-din qorqar.
cevāb zör fıl töşük-din qarqar digen sözdür.
49. qotaz kuyruğı yüzi tüklük, körse âdem-din qaçar.
cevāb ayıq-dur.
50. tuğum ornı-ga kün tüşmes.
cevāb quduk-dur.
51. bir kuş-dur kim dem algunçe uçup 'erş-ke yiter.
köz yumup açkunçe 'erş-din qaytaban ferş-ke yiter.
cevāb âdem-ninğ hiyâli-ni aytadur.
52. ol nidur kim yoqarı-ğa çıqdı hergiz tüşmedi?
ol ni cān-dur bāg içi-ge kirdi taş-ğa çıqmadı?
cevāb qazret-i 'isâ 'aleyhi's-selâm birlen qazret-i idris 'aleyhi's-selâm-nı aytadur.
53. ol ni cāndur uyudı uyğanmadı?
cevāb qazret-i sultān aşhâbü'l-kehf.
54. ol ni cān-dur içti hergiz ölmedi?
cevāb qazret-i hıdır 'aleyhi's-selâm-nı aytadur.
55. her kiçe on bir birâder seyr iter.
altı dilber sol yanı birle öter.
hiç vaqt bolmas cudâ bu altı-sı.
ayrıl'almas altı-sı bu on biri.
cevāb hüker yulduzları birlen terâzû yulduzları-nı aytur.
56. nīm-şeb-de esİR kılgay iki şāh.
ba'zı-da bolğay bir birdin cudâ.
nīm-şeb-de biri-ni çıqqay atlanıp.
hem seherde biri-si çıqqay aq salıp.
cevāb biri yaruq yulduz, biri çolfan yulduz.

46. **Bağda Büleymam - Bülbül**
Suda Süleymam - Balık
Külde Küleymam - Tava ekmeğidir.
47. **Dağ başında ala renkleri parlayan kedi bağırır.**
cevâb **Parstır.**
48. **Aslandan daha büyük öküzüm, görse delikten korkar.**
cevâb **Büyük fil delikten korkar denen sözdür.**
49. **Kutas kuyruğu yüzü tüylü, görse insandan kaçır.**
cevâb **Ayıdır.**
50. **Folluğa güneş değmez.**
cevâb **Kuyudur.**
51. **Bir kuşdur ki nefes aldıkça uçup arşa yeter.**
Göz yumup açınca arşdan aşır ferşe yeter.
cevâb **İnsanoğlunun hayalini söylüyor.**
52. **O nedir ki yukarıya çıktı asla düşmedi?**
O ne candır bağ içine girdi dışarı çıkmadı?
cevâb **Hazret-i İsmâ aleyhisselâm ile Hazret-i İdris aleyhisselâmı söylüyor.**
53. **O ne candır uyudu uyanmadı?**
cevâb **Hazret-i sultan ashabü'l-kehf.**
54. **O ne candır içti asla ölmedi?**
cevâb **Hazret-i Hızır aleyhisselâmı söylüyor.**
55. **Her gece on bir birader seyr eder.**
Altı dilber sol yanı ile geçer.
hiç vakit ayrı olmaz bu altısı
ayrılmaz altısı bu on biri.
cevâb **hüker yıldızları ile terazi yıldızlarını söyler.**
56. **Gece yarısında esir edecek iki şah**
bazen de olur birbirinden ayrı
gece yarısında biri atlanıp çıkacak.
ve sabahta birisi at salıp çıkacak
cevâb **biri parlak yıldız (= kutup yıldızı), biri çolpan yıldızı. .**

57. **ķaysı-dur kiçelerniñ serveri. şeb-i kadr**
ķaysı {dur} kündüz ki künlerniñ bihteri. cum'a kün
58. **ol niçük dīvānedür ot-ğa kirip hū dip turur.**
kindiki-ge ot-nı yaķsa, bik yaķıñğ hōb dip turur.
bir demi-de niçe deryāniñğ suvını bir içip,
bir mu hem su içmedim dip ķıçkırıp su dip turur.
 cevāb **ķazanğa su kıyup ot ķalağan-nı aytadur.**
59. **bir yoğan baş kız başın töben salıp köp nāz iter.**
al ķuçaķı-ğa başı-nı kıoyuban āvāz iter.
 cevāb **rebāb-dur.**
60. **başı-nı töben salıp saçı-nı yayıban tik turar.**
saç-dın tartsa bu kız-nı reng-be-reng āvāz iter.
 cevāb **ģicek-dur.**
61. **ni vefādār-lığ irür başı-nı üzse būy birür.**
ķarnı-nı yarıp gūşı-nı çaynağança su birür.
 cevāb **kavun-dur.**
62. **tuttı āvāzı cihān-nı çün körünmey-dür özi.**
fāydesi köp tegse, ni reng bolğusı ādem yüzi.
 cevāb **şimāl-dur.**
63. **nāgehān çıķsa ğazab birle kızarıp nevcuvān.**
her ne uçrar aldı-ğa elbette kılgay-lar ziyān.
 cevāb **nevcuvān dip ot-nı aytadur.**
64. **nāgehān kilse yitip bu nevcuvān-nıñğ düşmeni.**
bī-cedel yitkey helāket-lik-ke oldum bī-gümān.
 cevāb **nevcuvān-nıñğ düşmeni dip su-nı aytadur.**
65. **ol ni cān-dur igesi-din özgeni şād itmegey.**
kimseniñğ ilgi-ge tüşse igesi-ni yād itmegey.
 cevāb **aķ-nı aytadur.**
66. **ol niçük nerse irür ni bar ayağı ni başı.**
nāgehān ol yığlasa, iķlīm-ğa yitkey köz yaşı.
 cevāb **buluķ yañğur yağķan-nı aytadur.**

57. Hangisidir gecelerin serveri (Kadir gecesi)
Hangisidir gündüz ki günlerin en iyisi. (Cuma günü)
cevâb Kadir gecesi, Cuma günü.
58. O nasıl divanedir ateşe girerek Allah diyerek durur.
Göbeline ateşi yaksa, "kuvvetli yakın, güzeldir" diye durur.
Bir nefesinde nice denizin suyunu bir içerek
Var mu hem su içmedim diye hıçkırarak su diye durur.
cevâb Kazana su döküp ateş yakmayı söylüyor.
59. Bir büyük başlı kız başını aşağı salarak çok naz eder.
Alıp başını kucağına koyduğunda feryad eder.
cevâb Rebabtır.
60. Başını aşağı salarak saçını yayarak dik durur.
Saçını çektiğinde bu kız renksiz büyük feryad eder.
cevâb Gıcekdir.
61. Ne vefadarlıktır başını kesdiğinde koku verir.
Karnını yarıp etini çiğnediğinde su verir.
cevâb Kavundur.
62. Feryadı cihanı tuttu, fakat kendisi görünmez.
faydası çok olsa, insan yüzü ne renk alır?
cevâb Rüzgardır.
63. Ansızın çıksa gazap ile kızarıp nevcuvan
Her ne çıksa karşısına elbet edecektir ziyan
cevâb Nevcuvan diyerek ateşi söylüyor.
64. Ansızın gelse yetişip bu nevcuvanın düşmanı
Mücadelesiz, ölecek oldum şüphesiz.
cevâb Nevcuvanın düşmanı diyerek suyu söylüyor.
65. O ne candır sahibinden başkasını mutlu etmez.
Birisinin eline düşse sahibini yad etmez.
cevâb Atı söylüyor.
66. O nasıl nesnedir ne var ayağı ne başı
Ansızın o ağlasa, ülkeye yetecek göz yaşı
cevâb Buluttan yağmur yağdığını söylüyor.

67. **ol niçük nerse irür sudın çıkar berk urup.**
kiçe çıksa köz kamaşur <kim> şua'ını körüp.
 cevāb yamğur yağkan-da çıkkan çakılğan ot-nı aytur.
68. **kāşkardın kilīm kaksam, toğı munda yiter.**
 cevāb miltik-nı aytadur.
69. **ol {ni} nimerse ādemī-ga lāzım irmiş yaz u kış**
başı birdür beli altı kıyruğı dört yüz irmiş.
 cevāb ħarf-i elif bir, vā altı, tā dört yüzdür. bu üç ħarfni cem' kılsa ot bolur.
70. **birdür iki imes** ħudā-yı ta'ālā.
71. **iki-dür üç imes** ay birle kün.
72. **üç-dür dört imes** vitre namāzı-dur.
73. **dört-tür biş imes** dört çehār-yārlar, ebū bekr, 'ömer, 'oşmān, 'alī.
74. **biş-dür altı imes** biş vaqt namāz-dur.
75. **altı-dur yiti imes**
 cevāb cümle peygamberlerniᅇ uluᅇı altı-dur. ādem 'aleyhi's-selām, nūᅇ, ibrahīm, mūsā, 'īsā, muᅇammed 'aleyhi's-selām-lardur.
76. **yiti-dür sekiz imes** yiti duzaᅇ-dur.
77. **sekiz-dür toᅇuz imes** sekiz behişt-dur.
78. **toᅇuz-dur on imes**
 cevāb muᅇammed 'aleyhi's-selām ezvāc-ları toᅇuzdur. ħadīce, 'āyişe, ħafze, zeyneb, ümmühānī, ümmü's-seleme, ümmü ħabībe, meymüne, vaşfiyye.
79. **on-dur on bir imes**
 cevāb deᅇyār-ı behiştı on-dur. ebū bekr, 'ömer, 'oşmān, 'alī, ᅇalᅇa, zübeyr, 'abdu'r-raᅇmān, ebū 'ubeyde, sa'd, sa'īd.
80. **on bir-dür on iki imes**
 cevāb ya'ᅇüb peygamberniᅇ oᅇlan-ları onbirdür. yehūda, şem'ün, rūbīl, lāvī - bu toᅇuzları bir anadın-dur. yūsuf 'aleyhi's-selām ibn-i yemīn bu iki birle on bir oᅇul-dur.
81. **on iki-dür on üç imes**
 cevāb bir yıl on iki ay bolur.

67. **O nasıl şeydir sudan çıkar şimşek çakıp
gece çıksa göz kamaşır ki ışığını görüp**
cevâb Yağmur yağdığında çıkan parlayan ateşi (şimşek) söyler.
68. **Kâşgarda kilim silkeleşem tozu buraya ulaşır.**
cevâb Uzun namlulu silahı söylüyor.
69. **O ne nesne ki insana lazımmış yaz ve kış.
Başı birdir beli altı kuyruğu dörtyüzmüş.**
cevâb Elif harfi bir, va altı, ta dört yüzdür. Bu üç harfi birleştirse ateş olur.
70. **Birdir iki değil. / Hudâ-yı ta'ala.**
71. **İkidir üç değil. / Ay ile güneş.**
72. **Üçdür dört değil. / Fitre namazı.**
73. **Dörttür beş değil. / Dört çehar yarlar Ebubekir, Ömer, Osman, Ali.**
74. **Beşdir altı değil. / Beş vakit namazdır.**
75. **Altıdır yedi değil.**
cevâb Bütün peygamberlerin ulusu altıdır. Adem aleyhisselâm, Nûh, İbrahim, Musâ, İsâ, Muhammed aleyhisselâmlardır.
76. **Yedidir sekiz değil. / Yedi cehennemdir.**
77. **Sekizdir dokuz değil. / Sekiz cennettir.**
78. **Dokuzdur on değil.**
cevâb Muhammed aleyhisselâmın zevceleri dokuzdur. Hatice, Ayşe, Hafize, Zeynep, Ümmühani, Ümmüseleme, Ümmü Habibe, Meymune, Vasfiyye.
79. **Ondur on bir değil.**
cevâb Dehyar-ı behiştî ondur Ebubekr, Ömer, Osman, Ali, Talha, Zübe<y>r, Abdurrahman, Ebu Übeyde, Su'd, Sa'id.
80. **Onbirdir on iki değil.**
cevâb Yakup peygamberin oğulları on birdir, Yahuda, Şemun, Rubiy, Levi, bu dokuzları bir annedendir. Yusuf aleyhisselam, İbn-i yemin bu iki ile on bir oğuldur.
81. **On ikidir on üç değil.**
cevâb Cevap: bir yıl on iki ay olur.

82. **döpür döpür döpürgen - yer astı-da yügürgen.
şâh-niñg oğlu şâh niyâz - miltıķ alıp yügürgen.**
cevâb müşük sıçkan-nı koğlap yügürüp tutup alğan-nı aytadur.
83. **cânım-nı cānānesi yürekim bir pāresi.
şol yigit-ni anası miniñg anam kayn anası.**
cevâb cānım-dın 'azîz yürekim-niñg yarımı şol yigit-dür. şol yigit-niñg anası anam-niñg kayn anasıdır. ya'nî şol yigit miniñg irim-dür digen bolur.
84. **bir dereht-din ayrılıp on iki şâh.
her şâhi-da bardur otuz yafrak.
ol dereht bar 'acāyib mīvesi.
bir yüzi kara anıñg bir yüzi aķ.**
cevâb dereht digen bir yıl, on iki şâh on iki ay, otuz yafrak bir ay-niñg otuz kün-leri, mīvesi bir yüzi kara bir yüzi aķ dip tün birlen kündüzni aytadur.
85. **h^vāce akam müküp turar saķalı çıķıp turar.**
cevâb çamğurnı ayturlar saķalı dip yıldızı-nı aytadur.
86. **bī-tahāret mü'ezzin-i āhon bī-nikāh hatun birlen.
bī-maħal çabaķ çalıp ezān oķur.
iki-din bolğan gızānı biz yimeklik bar mudur.**
cevâb tavuķ mākıyān birlen cübleşip tuhum togsa, şol tuhum-nı yigeli bolar mu digen söz.
87. **taş içi-de aşı bar - aş içi-de taşı bar.
taş-nı taş-ğa ursalar - taş yarılrsa aşı bar.**
cevâb taş içi-de aşı bar digen yañgak-dur. aş içi-de taşı bar digen örük-dür. örükçeni çaķsa mağzı aş boladur.
88. **kime yañılg cānvārdur kaçça yise toymağay.
ķursakı toyğan birlen körgen nimeni ķoymağay.**
cevâb örük-ni aytadur.
89. **ol ni ķuş-dur üç kanat birlen uçar.
her ķişi ķörse andın şeksiz kaçar.**
cevâb yay-niñg okı-nı aytadur.
90. **aķşamı baķsam cıķ oķ - irtesi baķsam biri yok.
yulduzdur.**

82. **Tapır tapır tapırarak yürüyen - Yer altında yürüyen**
Şahın oğlu şah niyaz - Silah alıp yürüyen.
cevâb Kedinin Sıçanı kovalayarak, yürüyüp tutup aldığını söylüyor.
83. **Canımın cananı yüreğimin bir parçası**
Şu yiğitin anası benim anam kaynanası.
cevâb Canımdan aziz yüreğimin yarımı şu yiğittir. Şu yiğitin anası anamın kaynanasıdır yani şu yiğit benim erimdir demek olur.
84. **Bir ağaçtan on iki dal ayrılmış.**
Her dalda otuz yaprak vardır.
O dalın tuhaf meyvesi var.
Onun bir yüzü kara bir yüzü ak.
cevâb Ağaç demekle bir yıl, on iki dal on iki ay, otuz yaprak bir ayın otuz günleri, meyvesi bir yüzü kara bir yüzü ak diyerek gece ile gündüzü söylüyor.
85. **Hoca ağam saklanıp durur, sakalı çıkıp durur.**
cevâb Turpu söylerler sakalı diyerek kökünü söylüyor.
86. **Abdestsiz müvezzin-i ahond, nikâhsız hatun ile**
zamansız alkış çalıp ezan okur.
İkisinden olan gıdayı biz yemeklik olarak kullanabilir miyiz?
cevâb "Horoz, tavuk ile çiftleşip yumurta olsa, şu yumurtayı yiyelim" diyen sözdür.
87. **Taş içinde aşı var - aş içinde taşı var**
Taşı taşa vursalar- taş yarılrsa aş var.
cevâb Taş içinde aşı var denen cevizdir. Aş içinde taşı var denen kayısıdır. Kayısı çekirdeği kırıldığında, çekirdeği yiyecek olur.
88. **Gemi gibi (karnı olan) canavardır ne kadar yese doymaz.**
Kursağının doyması ile gördüğü nesneyi bırakmaz.
cevâb Kayısyı anlatır.
89. **Ol nasıl kuştur üç kanat ile uçar.**
Kim görse ondan şüphesiz kaçır.
cevâb Yayın okunu söylüyor.
90. **Gece baksam pek çok oktur. Sabah baksam birisi yoktur .**
cevâb Yıldızdır.

91. ol nedür kim kiçe kündüzlerde tınmas-dın yörür.
bir arık sudın öte almas-dın ölür.
cevâb kıyun şemâl-dur.
92. ol ni-dür kim her küni iki cuvân.
her ikevdin halk-ğa tigmey-dür ziyân.
biri 'âlem halkı-nı rızkılandurur.
biri maḥlûkât yüzi-ge reng birür.
cevâb ay birle kün-dür.
93. ol nidür kim yeti öy-de yeti baş.
yeti tāk-da yeti şâh kılgay telâş.
cevâb yeti iklîm-ninġ pādşâhları-dur.
yeti tāk digen yeti âsmân-dur.
yedi şâh digen yultuzdur.
94. altı aylık yirde kız ölgen iken.
birisi âyna bilen körgen iken.
biri-si yitmiş şol küni bir cām alıp.
cām bile kızını tirildürgen iken.
cevâb bir kız<-ğa> üç kişi 'âşık boldı. biri-si bir âyna satıp aldı. altı aylık yoldaki vâkı'alarını köre turgan biri-si bir tıve satıp aldı. altı aylık yol-nı bir kün-de basar irdi. yine biri ölük-ni tırgüze turgan cām satıp aldı. kazârâ üç 'âşık bir yirde bolup kızını bar mu yok mu âynege qarap baksañg didi. bayakı âyna igesi âynage karasa kız ölüp-dür. tıve iyese-din derḥâl tıvesi-ni alıp cām igesi-ni mindürüp iberdi-ler. derḥâl ol barıp cām-ğa suv koyup ölük-ke kıydu. ol kız tirildi. bu üç kişi kız mininġ sebebim birle tirildi dip da'vâlaşıp âḥiri-de kız cām igesi-ge buyruldu.
95. alġalı bir kızını barmış üç küyev
şol zamân alıp kaçıp-dur kızını dīv
bir{s)i kız bargan meḡanı-nı bilür
biri at birdi biri dīvni öltürür
üçi-ninġ kıyası-ğa tıgġey uşbu kız?
cevâb bir kız aytıp-dur ki, kim hünerde mâhir bolsa, min şunġa teġedur-min dip iken. üç küyev, biri fâlcı mollâ, biri yıġaç-çı, biri bahâdur iken. bu üç yigit kızını alamız dip barsa, kızını dīv alıp kaçıp bir igiz âdem çıkalmay turgan taġ-ninġ üsti-ge alıp çıkıp-dur. kızını kıyda ikeni-ni hıç kişi bilmep-dür. fâlcı mollâ fâl baķıp aytıp-dur ki kızını yeti minġ dīve alıp kaçıp iken, taġ-ninġ üsti-de turadur dip. yıġaç-çı bir yıġaç-dın at yasap kınat kılıp uça durġan kılıp-dur. lîkin özi yasagan at-ġa özi mine almap-dur. bahâdur şol yıġaç at-ġa minip taġ-ġa çıkıp dīvelerni öltürüp kızını alıp tüşip iken. - bu üç yigit kızġa talaşıp âḥiri-de kızını bahâdur alıp-dur.

91. **O nedir ki gece gündüz durmadan yürür.
Bir su arkından geçmeden ölür.**
cevâb Dönerek hızlı esen rüzgar (Hortum) dır.
92. **O nedir ki her günü iki cuvan,
her ikisinden halka değmez ziyan.
Biri âlem halkını rızıklandırır.
Biri mahlûkatın yüzüne renk verir.**
cevâb Ay ile güneştir.
93. **O nedir ki yedi evde yedi baş
yedi takda yedi şah kılur telaş
yedi iklimin padişahlarıdır.
Yedi tak denen yedi gökyüzüdür,
yedi şah denen yıldızdır.**
94. **Altı aylık yirde kız ölmüş imiş.
Birisi ayna ile görmüş imiş.
Birisi yetmiş şu günü bir cam almış,
Cam ile kızı diritmiş imiş.**
cevâb Bir kıza üç kişi aşık oldu. Birisi bir ayna satın aldı. Altı aylık yoldaki olayları körürdü. Birisi bir deve satın aldı. Altı aylık yolu bir günde yürürdü. Yine bir ölüyü diriltten cân satın aldı. Kazara üç aşık bir yerde olup kız var mı yok mu diye aynaya bakıp görseniz dedi. Önceki ayna sahibi aynaya baksa ki kız ölmüştür. Deve sahibinden derhal devesini alıp cân sahibini bindirip yolladılar. Derhal o varıp cama su koyup ölüye döktü. O kız dirildi. Bu üç kişi kız benim sebebimle dirildi diye dua edip, sonunda kız cam sahibine verildi.
95. **Üç güveyin istediği bir kız varmış.
Kızı şu zaman dev alıp kaçmıştır.
Birisi kızın vardığı mekanı bilir.
Biri at verdi. Biri devi öldürür.
Üçünün hangisine varacak bu kız?**
cevâb Bir kız "kim hünerde mahir olsa, ben ona varacağım" demiş imiş. Üç güvey biri falcı molla, biri ağaççı, biri bahadır imiş. Bu üç yiğit kıza alırsın diye geldiklerinde, kıza dev alıp kaçmış, bir yüksek insanın çıkamayacağı dağın üstüne alıp çıkmıştır. Kızın nerede olduğunu hiç kimse bilmiyor imiş. Falcı molla fal bakıp söylemiştir ki kıza yedi bin dev alıp kaçmış imiş, dağın üstünde durmaktadır diye. Ağaççı bir ağaçtan at yapıp kanat yapıp uçmayı tasarlamıştır. Lakin kendi yaptığı ata kendi binememiştir. Bahadır şu ağaç ata binip dağa çıkıp devleri öldürüp kıza alıp inmiş imiş, bu üç yiğit kız için dövüşmüş. Sonunda kıza bahadır almıştır.

96. bir munça kempîrler, bir munça cuvân-lar, bir munça kızlar kirip-dür. cem'î yüz 'ad<ed>-dür. kempîrler yirim şom-dın birip-dür. cuvân-lar iki yarım şom-dın birüp-dür. kızlar biş şom-dın birüp-dür. cem'î bir yüz şom aqçe birüp-dür. kaççe kempîr kaççe cuvân kaççe kız?
cevâb kempîrler seksen, cuvân-lar on altı, kızlar dört boladur.
97. her kiçe âsmân-da yeti tâc-dâr.
bir şehinşâh hıızmeti-de bir qarâr.
bu suvâlim-niñg cevâbını birür.
her kişi-niñg bolsa 'aklı fehm-bar.
cevâb âsmân-nıñg şimâl tarafıdaki yeti yulduzını aytadur. bir şehinşâh dip kutb yulduzını aytadur.
98. ol ni nersedür ki kelgende yahşı ? devlet-dür.
kaıysı iş-dür kelmeğeni yahşı? miñnet-dür.
99. ol ni nersedür ki kelgeni hõbraq? baht-ı devlet.
ol nidür kim kelmeğeni hõbraq? ecel-dür.
100. ol ni yirdür ki barganı hõbraq? nef' tege turğan yirdür.
ol ni yirdür barmagan hõbraq? ziyân tege turğan yirdür.
101. ol ni hizmet kılğanı hõbraq?
ol ni hizmet kılmağan hõbraq?
cevâb yahşı sehî kişi-lerğa 'âdil uluğ-larğa hizmet kılğan hõbraq.
zâlim bañil-lerğa hizmet kılmağan hõbraq.
102. tõiük-de kuş şük hem yatmas. til-ni aytadur.
âmmâ çıkıp kirse, hem fatmas. ağızdın çıkқан sözdür.
103. ol ni cåndur tiken tüşer.
zehrlük hãm it-ni aşar.
cevâb dâyim yılan yidurğan kirfi-dür.
104. ol ni cån-dur eti kattık.
dâyim çekedür nâmurâdlıg.
cevâb faqa çanaq-nı aytadur. meşakkat-lik birlen tirikçilik kılur.
105. ol nidür kim kuvveti köp.
dâyim yörür müküp çöküp.
cevâb yolbars-dur. âdem-din korkup müküp çöküp yörür.

96. Bir miktar yaşlılar, bir miktar evli kadınlar, bir miktar kızlar vardır. Hepsi yüz adettir, Yaşlılar yarım som vermiştir. Evli kadınlar iki yarım som vermiştir. Kızlar beş som vermiştir. Hepsi yüz som akçe vermiştir. Kaç yaşlı, kaç evli kadın, kaç kız vardır?
cevâb Yaşlılar seksen, evli kadınlar on altı, kızlar dört kişidir.
97. Her gece gökyüzünde yedi thükümdar bir şehinşah hizmetinde bir karar bu sualimin cevabını verir her kişinin olsa aklı fehm var.
cevâb gökyüzünün kuzey tarafındaki yedi yıldızı anlatmaktadır, bir şehinşah diyerek kutup yıldızını söylüyor.
98. O ne nesnedir ki gelmesi iyidir? / Devlettir.
Hangi iştir gelmemesi iyidir? / Mihnettir.
99. O ne şeydir ki geleceği daha güzeldir? / Baht-ı devlet
O nedir ki gelmediği daha iyidir? / Eceldir.
100. O ne yerdir ki gidilmesi daha iyidir? / Fayda bulunan yerdir.
O ne yerdir gidilmemesi daha iyidir? / Zıyan bulunan yerdir.
101. O ne hizmet edilmesi daha iyidir?
O ne hizmet edilmemesi daha iyidir?
cevâb İyi, cömert kişilere, adil büyüklere hizmet etmek daha iyi zalim cimrilere hizmet etmemek daha iyidir.
102. Delikte kuş sakin olarak yatmaz.
Fakat delikten çıkarsa, girmeye sığmaz.
Dili söylüyor.
Ağızdan çıkan sözdür.
103. O hangi hayvandır dikenli doğar zehirli çiğ (ham) eti yer.
cevâb Daima yılan yiyen kirpidir.
104. O hangi hayvandır eti serttir.
daima fakirlik çekmektedir.
cevâb Kaplumbağa'yı anlatır. Meşakkatle sağlıklı eder.
105. O nedir ki kuvveti çok
daima saklanarak çökerek yürür.
cevâb Pars'tır. İnsandan korkup saklanıp çökerek yürür.

106. buḥāradın kilgen boz inek,
boynı-nı sunup su içer.
bulut-dur, deryādın içer.
107. orun salıp yatalı - töş-ni töş-ge yaqalı. üzüm-ni aytur.
108. dadam-niñ sañgul sañguli. fiçaq çaqmaq-dur.
anam-niñ içil yumul. kayçı-dur.
109. baya bayadur, nāzük bileki tutmay turup sınaður.
cevāb sañgzadur.
110. tüklük-ke tüksüz kirer. yeñg-ke kirgen qol iken.
111. nigār öküzüm-din qar yağar. ilek birlen un-dur.
112. aḥşamı kelür ilekim - irtesi kiter leklekim.
cevāb tüñglük-ni yafuğı-dur.
113. yār boyıda qatār qazuq. tiş-dür.
114. çig tübi-de çilan toqmaq. qoyan-dur.
115. bir öy-ge kirsem, beli bağlıq kız olturur. süpürki-dür.
116. kündüzi yatar, aḥşamı qopar. ay-dur.
117. suv içi-de faqrar bir yılan.
ağzı-da tişlep turar şāhib-qırān. çerāğ bolur.
118. ḥillet ḥuyhā, millet ḥuyhā,
bir putı uzun bir putı kışka.
cevāb cuvāz digen bolur.
119. zer gül zeber gül, köterse ağır gül.
cevāb bürgüt bolur yā kümüş digen bolur.
120. bozlar qoyum fuqaqlıq
boynı anıñ saqaklıq
anı tafqan 'āqıl-lıq.
cevāb āftābe digen bolur.

106. **Buharadan gelen boz inek
boynunu uzatıp su içer.**
cevâb Buluttur, deryadan içer.
107. **Yere yatak serip yatalım-göğüs göğüse birleştirelim** üzümü anlatır.
108. **Dedemin sallanan sallananı
Anamın açılır kapanırı** Bıçak, çakmaktır
Makastır.
109. **İnci ince katlıdır, nazik eli dokunmadan, kırılır.**
cevâb Sağzadur. (Çince: yağda pişirilen bir tür çin yemeği)
110. **Tüylüye tüysüz girer.** Yene giren el imiş.
111. **Güzel evimin damından kar yağar.** Elek ile undur.
112. **Akşamı gelir ilekim - Sabahı gider leyleğim.**
cevâb Çadırın tepe deliğinin örtüsüdür.
113. **Sevgilinin vücudunda sıralı kazık.** Diştir.
114. **Çalı dibinde ağaç tokmak.** Sincaptır.
115. **Bir eve girsem, beli bağlı kız oturur.** Süpürgeci.
116. **Gündüz yatar, akşam meydana çıkar.** Aydır.
117. **Su içinde parıldar bir yılan
Ağzında dişleyip durur sahip kıran.**
cevâb Çıra olur.
118. **Hem Hillet-huyhō'da, hem Millet-huyho'da
Bir ayağı uzun bir ayağı kısa.**
cevâb Sütten yağ yapan makine demek olur.
119. **Altın gül (çiçek), hafif gül çiçek, kaldırdığında ağır gül çiçek.**
cevâb Kartal olur veya gümüş denen (maden) olur.
120. **Boz renkli koyunlarım bokak (guatr uru)'lı.
Onun boynu sakallı.
Onu(n cevabını) bulan akıllı.
abdest alınan ibrik demek olur.**

121. bir 'acâyib nerse kördüm üstüh^vânı içi-de. örük bolur.
bir 'acâyib nerse kördüm üstüh^vânı taşı-da. yanğgak bolur.
122. kitip barur cāmı yok - boğuzlasam kanı yok.
ilge imân biredür - ağızı-da imānı yok.
kelām-ı şerīf iken.
123. tim tim tabılğam - tamıp turgan tabılğam.
ak serāy-nı içide külüp turgan tabılğam.
cevāb çerağ bolmasa, āyna bolur.
124. özi-ni teni yok. işiki açuğ öy-ge kirer.
cevāb sovuğ yel digen bolur.
125. kündüzi dik dik iter.
kiçesi bir tıyn ornıda yatur.
cevāb 'aşā bolur.
126. işiki yok künbezim katlama, katlamanı atlama.
cevāb tuğum-dur.
127. sizge barsam, birge barur. sāyedür.
128. bir öy-ge kirsem, çarını yaruğ mama olturur. mura çöl-dür.
129. kirip turgan sin, kiltürüp urgan min.
daf-dur yā yanğlik-dür.
130. kök uyum āsmān-ga çıkar. düdün.
kızıl uyum yatup çalır. çok.
131. tala yirde çay-nıng izi. kuyuş-dur.
yār boy-da yartı kömeş. ay-dur.
132. baba akam müküp yatar - saçalı çıkıp yatar.
çamğur bolur.
133. sarığ uyum kaynam-dın yanmas. köbük iken.
134. ağ uyum āsmān<-ga> baçar. çıg iken.
135. kiçikkine közeçağ-nıng aşı tatlık. ilik iken.

121. Bir acaip şey gördüm kemiği içinde. Kayısı olur.
Bir acaip nesne gördüm kemiği dışında. Ceviz olur.
122. Gidip varır canı yok. - Boğazlasam kanı yok.
Halka iman veriyor. - Ağzında imanı yok.
cevâb Kelâm-ı şerif imiş.
123. Benim parlak tabılga bitkim parlamaktadır.
Ak sarayının içinde tabılga bitkim gülmektedir.
cevâb Çıra olmasa, ayna olur.
124. Kendisinin vücudu yok, kapısı açık her eve girer.
cevâb Soğuk (ayaz) ve rüzgâr (yel) demek olur.
125. Gündüzü tık tık eder (zıp zıp zıplar).
Geceleyin bir tıyn (akça kalınlığında) yerde yatar.
Asa olur.
126. Kapısı yok künbedim katlama, katlamayı atlama.
Yumurta.
127. Size gelsem, birlikte gelir.
Gölgedir.
128. Bir eve girsem, karnı yarık yaşlı kadın oturur. Baca ve şöminedir.
129. Girip duransın, getirip vuranım. Deftir ya eldivendir.
130. Gök öküzüm gökyüzüne çıkar. Duman
Kızıl öküzüm yatıp kalır. Ateş.
131. Bozkırda tay (at yavrusu)'ın izi Güneşdir.
Uçurum kenarında yarım kömeş. Aydır.
132. Dedem saklanarak yatar. Sakalı çıkıp yatar. Turp olur.
133. Sarı öküzüm kaynamış sudan korkmaz. Kilden yapılan maşrapa imiş.
134. Ak öküzüm gökyüzüne bakar. Çalı (bitki) dir.
135. Küçücük kâseciğin aşı tatlı. İlik.

136. kâşkardın kırk işek-ke yük alıp keldim. qarıp alğunçe iti yoq.
yığne iken.
137. otun terdim yüz kuçak.
yığıp baqsam, bir kuçak.
cevâb tozgak-nı aytur.
138. igiz yirde falâs kaçtım, topası turfan-ğa yetti.
cevâb nakâranı aytur.
139. ala argamçım ol tağ-dın bu tağ-ğa yiter.
cevâb âsmân-daki hasan hüseyin-ni aytur.
140. o tağ bu tağ otrasıda sarıq yağ. tarbuzdur.
141. âsmân-da kölege yir çâr suv.
on can-cunğ-ga bir neyze. ilgek sufura.
çaqquş.
142. barıp idim çarlagalı yoq iken kiley didi.
kilse mü kelür idi kilgen oşşar kil'elmedi.
cevâb 'aşık ma'sûk iken.
143. taşi tal tal içi fâl fâl. tarbuz bolur.
144. suv astı-da bir yarmaq. ay yâ kün-dur.
145. yırağ-dın kelgen tögem-niñ boyı egri. tütün digen bolur.
146. özi bügür h'âce - börki timür h'âce. âmâş u tiş-ni aytadur.
147. tifsem tibremes - yonsam yoğar. tennür-nı aytur.
148. kiçik-kine kutam bar. bu kuta-nıñ içi-de altun kümüş suyu bar.
cevâb tuhum-dur.
149. suvğa kirse bir bolur.
suvdın çıksa miñ bolur.
cevâb yılki-niñ kuyruğı-dur.
150. ol nidür kim yögürük-din yögürük.
kanatlık kuş-dın itdirik.
cevâb âdem-niñ köñli-dur.

136. **Kâşgardan kırk eşege yük alıp geldim.
Karıp aldığım zaman eti yok.** İğne imiş.
137. **Odun derdim yüz kucak.
Yığıp baksam bir kucak.
Kamışın tepesinde olan püskül.**
138. **Yüksek yerdekilim silkeledim.
Tozu Turfana ulaştı.
Davul'ı söyler.**
139. **Ala kendirim (ipim) o dağdan bu dağa yeter.
Gökyüzündeki gökkuşağını söyler.**
140. **O dağ bu dağ ortasında sarı yağ.** (içi sarı renkte olan)
Karpuzdur.
141. **Gökyüzünde gölge yer(yüzünde) dört köşe
On generale bir mızrak** demirci çekici
ve örsü
142. **Çağırmaq için gitmiş idim. Yokmuş. Geleyim dedi.
Gelse mi gelirdi. Gelecek gibiydi gelemedi.
Aşık maşuk imiş.**
143. **Dışı tel tel, içi fal fal.** Karpuz olur.
144. **Su altında bir yarmak** Ay ya güneşdir.
145. **Uzaktan gelen tevemin boynı eğri.** Duman demektir.
146. **Kendi bügür hoca - börkü demir hoca.** Karasabanı ve dişini söyler.
147. **Tepsem titremez, kazsam genişler.** Tandırı söylüyor.
148. **Küçücük kutum var.
Bu kutunun içinde
altın gümüş suyu var.**
cevâb Yumurtadır.
149. **Suya girse bir olur. - Sudan çıksa bin olur.**
cevâb Atın kuyruğudur.
150. **O nedir ki koşandan daha hızlı koşar.
kanatlı kuştan daha hızlı uçar.**
cevâb İnsanın gönlüdür.

151. - tōş-ni tartқан -ğurçun-nı artқан. kâke burdak.
152. kiçik-kine kümbözüm barı-nı tünġlüki bar. âdem-ninġ başı-dur.
153. aldı-ğa maŋgadur - kiyni-ge siyedür. tivedür.
154. toқuz қазанақ - toқuz hücre köşük iken.
155. kiçikkine lölī kötü-de қılı. gürünç-nünġ şalı-dur.
156. ol ni-dür kim cānı yoқ cān-sız yörür.
 Һālisa ol hem tirik-ni öltürür.
 tam қofarmay öy-de қışлық.
 kiçe күндüz қış yaz tınmay yörür.
 cevāb deryā iken.
157. aş yimey-dür mutakam - nān yimey-dür mutakam.
 tavar durdun üsti-de yügürüp yüredur mutakam.
 cevāb dezmāl-dur
158. öre turar cānı yoқ - tirisi қалın tüki yoқ.
 cevāb һüm iken.
159. marṭ kirer marṭ çıkar. marṅқа iken.
160. çöcek çöcek otrası dömbeçek.
 suv қoysam таşıp kitdi, domlap қаçıп kitdi.
 cevāb köl-dur.
161. tinġri-din ilçi kelip-dür tili yoқ.
 ilçi-ninġ mingen aṭ-nınġ cānı yoқ.
 ilçi-ninġ қонақ аşı-ға iki қума
 iki қума-nınġ iti bar süyeki yoқ.
 cevāb ilçi bala aṭ böşük, қонақ аşı iki imçek bolur.
162. özi birdür tili iki sözlemes.
 sözlese her bir tili-de çarçamas.
 cevāb қalem iken.
163. taқ itdim - dereht-ға çıktım. aṭ-қа mingen-ni aytur.

151. Göğsünü (döşünü) çeken -heybesini sırtlayan (taşıyan).
cevâb Erkeğin cinsî organı ile yumurtalarıdır.
152. Küçücük kümbedim - hepsinin penceresi var.
cevâb İnsanın kafasıdır.
153. Önüne yürür. - Arkasına işer.
cevâb Devedir.
154. Dokuz kazanak - dokuz hücre.
cevâb Mısır imiş.
155. Küçücük lölî - dibinde kılı.
cevâb Pirinç bitkisinin köküdür.
156. O nedir ki canı yok cansız yürür.
Halisa o da diriği öldürür.
Tam koparmay öy de kışlık
gece gündüz kış yaz durmaz yürür.
cevâb Nehirdir.
157. Yemek yemez Muta ağam - ekmek yemez Muta ağam
Eşya kumaş üstünde -yürüyüp durur Muta ağam
cevâb Ütüdür.
158. Ayağa kalkar canı yok. Derisi kalın tüyü yok.
cevâb Büyük küptür.
159. Fırt girer fırt çıkar.
cevâb Sümük imiş.
160. çöçek çöçek otrası kambur (yuvarlak)
su koysam taşıp gitti, yuvarlanıp kaçıp gitti.
cevâb Göldür.
161. Tanrıdan elçi gelmiştir dili yok.
Elçinin bindiği atının canı yok.
Elçinin misafir aşına iki kuma
iki kumanın eti var kemiği yok.
cevâb elçi: çocuk, at: beşik, konak aş: iki meme olur.
162. Kendi birdir dili iki, konuşmaz.
Konuşsa, her bir dilde yorulmaz.
cevâb Kalem imiş.
163. (Vurarak) tak ettim ağaca çıktım. Ata bineni söyler.

164. abır yigey şabır yigey hergiz öy-ge kirmegey.
cevâb 'arabanı aytur.
165. kök tiken-ni kökledük - kök işek-ke yükledük.
tiri disem mañgmay-dur - boğuzlasam şanı yoq.
cevâb şafaq-nı aytur.
166. höl kirer şuruş çıkar - şuruş kirer şızıl çıkar.
cevâb ot şılay durğan köşey-ni aytur.
167. şara yılan boynı-da dur - timür bilen ot-lar şaçar.
cevâb şarş-dur. aşbâb şarşlay turğan.
168. üç nimerse köñgül-ni şafâ kıılır.
cevâb işik-niñg âvâzı. sağızğan-niñg âvâzı. şarizdârniñg açığı sözi.
169. yar başı-da yambulâq közdür.
170. yulgun çeçeki şatun-larınıñ saçı-dur.
171. köz munçağı şalkanı aytur.
172. iger iger başı - altun iger şaşı.
anıñg-ğa şarağan kişi-niñg közidin çıksa yaşı.
cevâb kün bolur.
173. fük tüşer fük fük tüşer.
cevâb kele-niñg boğı-dur.
174. mañgar mañgar mañg gılap -şulaqları sañg gılap.
anıñg şorşmas yüreki vehm tolmas bileki.
cevâb şaçkırmı aytadır.
175. dört işik kördüm bir öy-de ay şakım.
her işik-de olturur üç kız mukım.
otuz oğlan her kız eylep duşul.
her oğul başı-da kör bir deste gül.
cevâb dört işik digen dört faşl-dur. bahâr, yaz, küz, kış.
bir öy digen bir yıl-dur.
her işik-de üç kız dip, her faşl-nı üç ay-nı aytur.
otuz oğlan digen bir ay-niñg otuz küni-dür
biş deste gül dip her kündeki biş vakt namâznı aytadır.

164. **Abur yer sabır yer asla eve girmez.**
cevâb Arabayı söyler.
165. **Gök dikenini kökledik. Gök eşeğe yükledik.
Yürü desem yürümez. Boğazlasam kanı yok.**
cevâb Kabağı söyler
166. **Islak girer kuru çıkar. - Kuru girer kızıl çıkar.**
cevâb Ateşi karıştıran demir kancayı anlatır.
167. **Kara yılan boynundadır demir ile ateşler saçar.**
cevâb Bileyi (taşı)dır. Bilemek için kullanılan âlet.
168. **Üç nesne gönlü hafa eder.**
cevâb Kapının gıcirtısı, Saksığının sesi, Alacaklının acı sözü.
169. **Yar başında Yambulak.**
cevâb Gözdür.
170. **Yulgun çiçeği.**
cevâb Kadınların saçıdır.
171. **Göz boncuğu.**
cevâb Halkayı söyler.
172. **Eğri eğri başı. Altın eğri kaşı
ona bakan kişinin gözünden çıkar yaşı.**
cevâb Güneş olur.
173. **Fük düşer fük fük düşer.**
cevâb Sığırın dışkısidir.
174. **Adım adım yürüyerek kulaklarını sallayarak
onun korkmaz yüreği vehm dolmaz bileği.**
cevâb Kurt (Böri) 'u söylüyor.
175. **Ey hakîm. Bir evde dört kapı gördüm.
Her eşikte oturur üç kız mukim.
Otuz oğlan her kız için geri girmiş.
Her oğlanın başında gör bir deste gül.**
cevâb Dört kapı denen dört mevsimdir. Bahar, yaz, güz, kış.
Bir ev denen bir yıldır.
Her eşikte üç kız diye, her mevsimin üç ayını söyler.
Otuz oğlan denen bir ayın otuz günüdür.
Beş deste gül diye her gündeki beş vakit namazı söylüyor.

176.

özi-dür uzun kızıl-dur başı.
kiredür çıçadur tökedür yaşı.
kalem-dür.

cevâb

177.

kiçik-kine dimey bizni - sekrep uramız sizni.
çumçuk-nı aytadur.

cevâb